

ȘTIINȚĂ ȘI UMANISM

Autor: Teodor Baconschi | 22 decembrie 2022

În această lună, redacția Syntopic vă propune o discuție despre problema metodei. Îi mulțumim domnului Teodor Baconschi pentru răspunsurile sale interesante și complexe, care analizează minuțios problematicile propuse, invitându-ne să ne punem și mai multe întrebări în legătură cu această temă relevantă.

1. Metoda științifică este utilizată pretutindeni în științele sociale și umaniste; între cele din urmă, probabil cel mai cunoscut exemplu este cel al noilor paradigme de studii literare cantitative. Totuși, adesea umanoarele sunt acuzate de a fi nesistematice. În ce măsură se suprapun metodele de studiu ale științelor „tari” cu cele ale umanoarelor și ce pretenție de sistematism putem avea de la cea de-a doua categorie?

Renașterile succesive ale culturii europene – cea carolingiană, cea scolastică, contemporană cu aceea din Bizanțul Paleologilor și respectiv cea italiană – au produs reverberații durabile în spațiu și timp. Toate au avut ca prim impuls regăsirea (și noua lectură) a unor *autori* clasici din Antichitatea greco-romană, văzută ca sursă de înțelepciune și perfecționare prin virtute. Aceste ciclice recuperări priveau atât literatura, dreptul, medicina și geometria, cât și filosofia, pornind firește de la supremii ei reprezentanți, Platon și Aristotel, căruia i se datorează prima structurare a legilor gândirii logice. Amintesc aceste fenomene pentru a sublinia că lupta dintre „cele două culturi” – cea științifică și cea umanistă – apare târziu, după Descartes, și doar odată cu revoluția științifică inițiată de Galileo, Copernic, Kepler, Newton și Leibniz. Revoluția este dușmanul Renașterii, pentru că ocultează tandemul *paideia-humanitas* (magistral studiat de un Werner Jaeger). Cunoașterea naturii introduce omul în acest domeniu, dar îl tratează doar ca obiect într-o mecanică social-istorică descrisă scientist. Omul închis într-o lume unde tot ce nu poate fi măsurat experimental și demonstrat empiric nu mai aparține realului (deci, după Hegel, nici logicii) e paradoxal condamnat la iraționalitate.

Rațiunea naturală și cea științifică s-au aliat împotriva moștenirii greco-latine, bine integrată, grație sintezei patristice, atât în lumea romano-bizantină, cât și în Occidentul latin. În ultimele decenii, științele umane au preluat - mai ales în Anglosferă - metoda cantitativă din științele exacte. Au devenit ele mai umane, sau măcar mai exacte? Pot ele, pe această bază metodică, să explice „definitiv” fenomenul uman? Aduc ele - prin analiza Big Data și implicarea tot mai directă a algoritmilor de inteligență artificială - vreun răspuns peremptoriu la întrebările majore: de unde venim, cine suntem, ce putem spera? Mai degrabă nu, pentru că științele exacte nu pot produce norme morale și își refuză orice legătură cu lumile imaginare, spirituale, simbolice. Dogma evoluționistă conform căreia umanitatea a trecut liniar de la teologie la metafizică și apoi la știință sărăcește radical capacitatea intelectului nostru de a capta esențialul condiției umane.

2. Odată cu conflictul dintre pozițiile epistemice realistă și antirealistă se pune problema dacă metoda științifică este la fel de validă dincolo de domeniul empiricului. Credeți că aceasta are vreo forță, să spunem, în metafizică sau este mai degrabă circumscrisă științelor concretului?

A nega realitatea spirituală - deci toată istoria religiilor și a experiențelor mistice - în numele absolutizării dovezilor empirice înseamnă a mutila grav memoria culturală a omenirii și a reduce domeniul uman la o cronică a tehnologiilor de prelungire a vieții ca fapt biologic. Evoluționismul darwinist, cu toate actualizările sale, nu poate fi aplicat decât geologiei și lumii naturale, dar însăși istoria conceptului de „natură” e organic legată de conceptul unei dimensiuni supranaturale. Fundătura mentală a Occidentului post-modern e creată de incapacitatea elitelor intelectuale de a concilia „cele două culturi” pe o bază care să facă dreptate ambelor noastre dimensiuni: „trup” și „suflet”. Metoda științifică este impecabilă, numai că se oprește la ce poate fi observat empiric, pe baza unor ipoteze mereu reformulate. Vechiul umanism nu are nici el șanse dacă ignoră mutațiile epistemice provocate de evoluția cunoașterii pozitive, dar nici nu poate clona în propriul domeniu aceste mutații, fără să reducă misterul uman la diverse formule fizico-chimice, deci la o materie vie fără cauză și scop. Creația artistică, lumea onirică, imaginarul erotic, abisurile psihice, marile ansambluri simbolico-religioase sunt tot atâtea expresii ale umanității care nu se pot lipsi de metaforă, intuiție și, din unghiul meu de vedere, de revelația divină, adică de o relație interactivă cu un factor transcendent. E așadar dramatic nevoie de o sinteză între științele tari și cele umanistice, dincolo de reduționismele deja compromise și de orice *libido dominandi*.

3. Sistemul românesc de învățământ este adesea neglijent cu deprinderea unei metode în materiile studiate: din argumentare, dacă ea există, lipește studiul logicii; din cursurile de limbă și literatură lipsește aprofundarea compunerii textelor argumentative și de alte feluri etc. Este acest fenomen nociv pentru educația românească și, dacă da, cum poate fi soluționată problema în cauză?

Din păcate, absența oricărei filosofii fondatoare în sistemul nostru de educație publică își arată deopotrivă limitele și efectele perverse. În siajul materialismului științific comunist, nu ne ocupăm de formarea lăuntrică a persoanei care trece prin procesul școlar. Elevul standard reproduce mecanic niște conținuturi „canonice”, nu e învățat să dezvolte un argument de la premise la concluzii, nici să dezbată diverse scenarii, într-o formulă retorică adecvată. Nu i se inculcă spiritul critic, bazat pe îndoiala metodică, dar nici curiozitatea față de teoriile și interpretările insolite, provocatoare. Neglijarea gramaticii și a logicii, a ortografiei și a instrumentelor analitice de bază e de asemenea vizibilă și deplorabilă. Se face multă matematică și multă informatică, dar prea puțin istoria filosofiei, zero educație estetică, aproape deloc etică. Nici nu mai pomenesc absența limbilor clasice, din tezaurul cărora poți prelua gândirea etimologică, lapidaritatea, principalele referințe mitologice și marile citate sapiențiale, oricând aplicabile în viața curentă. Cum poate fi soluționată problema? N-ar fi imposibil, dacă e diagnosticată sistemic și însoțită de modificările aferente în programele educaționale. Numai că asta ia timp și cere voință (inclusiv politică). Știm prea bine că ne-am obișnuit să acționăm mimetic, superficial și cu maximă inerție, refuzându-ne tihna de a croi planuri solide, pe termen lung, așa că nu veți găsi în mine, cel puțin aici, optimistul de serviciu.

Imagine: Theodoor van Thulden – Discord Expels Art and Science; Sursă: Wikiart